כד הקמח — יחוד השם

שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד (דברים ה). הזכירה תורה פרשת שמע אחר עשרת הדברות לבאר כי בדבור (שמות כ':ב') אנכי ה' אלהיך יהיה היחוד. וכן דרשו ז"ל רבי נתן אומר מכאן תשובה למינין שאומרים שתי רשויות. שכשעמד הקב"ה על הר סיני ואמר אנכי ה' אלהיך מי מיחה בידו. ועל דרך הפשט הזכיר בכתוב הזה ג' שמות שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. שאלו אמר שמע ישראל ה' אחד היה פתחון פה לאומות העולם לומר שעל יראתם אומר הכתוב כן שהוא נקרא ה' לדעתם. ועל כן הוצרך לומר אלהינו כלומר אלהי ישראל. ואלו אמר ה' אלהינו אחד היה פתחון פה לאומות העולם לומר אמת הוא כי אלהי ישראל אחד גם אלהינו שאנו קורין אותו ה' הוא אחד כמו כן לכך הוצרך לומר ה' אלהינו ה' אחד, להורות כי ה' שהוא אלהי ישראל הוא לבדו נקרא ה' והוא אחד ברוך הוא וברוך שמו שאחדותו שלימה מכל צד ומכל פנה בלא שום הרכבה בעולם ואין לו דומה באחדותו לא בעליונים ולא בתחתונים. ומה שהזכיר משה שמע ישראל ה' אלהינו ולא אמר אלהיך כמו שאמר בכל מקום (דברים ח) שמע ישראל אתה עובר היום את הירדן (שם) וידעת היום כי ה' אלהיך, ואמר (שם כ) שמע ישראל אתם קרבים היום כי ה' אלהיכם וגו', וכן בכל הפרשיות שידבר עם ישראל יזכיר לעולם אלהיך או אלהיכם, אבל כאן הזכיר אלהינו לפי שרצה להכניס עצמו בכלל, ודע כי ענין היחוד הוא נקרא עבודה שבלב כענין שכתוב (שם יח) ולעבדו בכל לבבכם. ולפי שהמדבר ידבר דבריו ולפעמים יתכוין בהם ולפעמים שלא יתכוין לבו לכך הזכיר לשון שמע שהוא כולל שמיעת אוזן והבנת הלב כלו' שיכוין את לבו בדבריו בענין היחוד כשהוא משמיע לאזנו, ולפי שאין כונת המיחד גלויה ומפורסמת אם פיו ולבו שוים או אחד בפה ואחד בלב ואי אפשר לו לאדם להעיד על חבירו אם כיון אם לא כיון ולכך תמצא עי"ן של שמע רבתי באותיות גדולות של מסירת, וכן ד' של אחד, והטעם לומר כי הקב"ה עד בדבר כענין שכתוב (ירמיהו כ"ט:כ"ג) ואנכי היודע ועד נאם ה'. ולכך צריך אדם להזהר הרבה בענין היחוד ושיפנה לבו מכל מחשבה גופנית כענין שאמרו (ברכות דף לד) מחינא ליה במרזפתא דנפחא עד דמכוין דעתיה. ודבר ידוע כי לא נברא גן עדן ומעלותיו כי אם לצורך אותם המיחדים שמו בכונה, המודה ביחוד הלא הוא כופר בע"ז וכל המודה בע"ז כופר ביחוד. וגיהנם בשבעה מדוריו לא נברא אלא לעובדי ע"ז. ומפני זה תמצא בפרשת בראשית י"ג פעמים גן ובענין מתן תורה בפרשת ואתחנן תמצא י"ג פעמים אש למען הודיעך כי כל המכוין באחד שמספרו י"ג כמספר י"ג מדות ניצול מאשה של גיהנם וזוכה לג"ע לי"ג מעלות שיש בו. והוא שדרשו (כתובות דף עז) רבי יהושע בן לוי אשכחיה לרבי שמעון בן יוחאי דהוה יתיב על תליסר תכטכי פיזא ירמוז לי"ג מעלות של ג"ע:

ועוד יש בכתוב הזה כונה אחרת מכלל הכוונות הנבחרות והרצויות והוא מה שכתב הרב הגדול אליעזר מגרמיזא ז"ל ה' אלהינו ה' אחד. ה' קודם שנברא העולם, אלהינו בעולם, ה' אחר העולם. אחד בכל העולמים:

וצריך אתה לדעת כי ענין היחוד מתחלק לד' חלקים. החלק הראשון הוא שיגיע אליו הקטן והפתי אשר אינו יודע ענין האמונה ואין אמתתה קבועה בלבו. החלק השני הוא יחוד השי"ת בלב שלם ובלשון ע"י הקבלה, ומפני שהוא מאמין במי שקבל מהם ואינו יודע אמתת הענין מצד שכלו ותבונתו הוא כמו העור הנמשך אחר הפקח שאפשר שיבשל כמותו והוא כחברת העורים שם כל אחד ידו על שכם חברו עד שיגיעו אל הפקח שבראש החבורה המנהיג אותם, שמא יפשע זה הפקח בהם ויתעלם מהם ולא יזהר בשמירתם או אם יכשל אחד מהם ויפול או אם יקרהו מקרה יקרה לכל המקרה ההוא ויתעו מן הדרך ואפשר שיפלו בבור או בגומץ או שיכשלו בענין שימנעם מלכת, כן המייחד מצד הקבלה אין בוטחין בו שלא יבא לידי שיתוף שאם ישמע דברי המינין וטענתם אפשר שתשתנה דעתו ויטעה ולא יכיר, ומפני זה אמרו (אבות פ"ב) הוי שקוד ללמוד תורה ודע מה שתשיב לאפיקורוס, החלק השלישי הוא יחוד השי"ת בלב ובלשון, אחר שיוכל להביא עליו ראיות על אמתת מציאותו מדרך העיון מבלי דעת ענין האחד האמת והאחד העובר, וזה דומה למי שהוא הולך בדרך ורוצה ללכת בדרך רחוקה והדרך מתחלקת לדרכים רבים מסופקים ואינו יודע ואינו מכיר הדרך הנכונה אל העיר אשר שם מגמתו אליה אע"פ שיודע הצד ההוא והפאה ההיא הוא ייגע עד מאד ולא יגיע אל חפצו מפני שאינו יודע הדרך כמו שאמר הכתוב (קהלת י':ט"ו) עמל הכסילים תיגענו אשר לא ידע ללכת אל עיר. החלק הרביעי הוא יחוד השי"ת בלב ובלשון, אחר שידע להביא עליו ראיות ולעמוד על אמתת אחדותו מדרך העיון והסברות הנכונות השכליות, וזה הוא החלק השלם המעולה ועליו הזהיר הכתוב באמרו (דברים ד':ל"ט) וידעת היום והשבות אל לבבך. זה כתב החכם הגדול רבי בחיי בן בקודה ז"ל בספר חובת הלבבות שחבר:

משפט היחוד לייחד בציור ולא בנענוע. אלא שיצייר בלבו ומחשבתו שהוא יתעלה מלך יחיד בשמים ובארץ ובארבע רוחות העולם. וכן דרשו בברכות (דף י"ג ב) בפ' היה קורא רבי ירמיה הוה יתיב קמיה דרבי זירא חזייה דהוה קא מאריך טובא אמר ליה למה לך כולי האי אמר ליה ואלא עד כמה אמר ליה עד כדי שתמליכהו בשמים ובארץ ובארבע רוחות העולם. ולכך יש בפסוק שמע ששה תיבות כנגד ששה קצוות שהוא מיוחד בהם. ושם בפרק היה קורא כל המאריך באחד מאריכים לו ימיו ושנותיו אמר רב אחא בר יעקב ובדל"ת, אמר רב אשי ובלבד שלא יחטוף בחי"ת (אלא באל"ף) שאלו חטף בחי"ת תפסד המלה לגמרי ולא יזכירנה כראוי, וזה שאמר ובלבד שלא יחטוף בחי"ת כאלו אמר אלא באל"ף שאם אינו חוטף באל"ף ידמה כאלו הן שני תיבות ויהיה הפך היחוד ועל כן צריך לחטוף האל"ף ושלא לחטוף בחי"ת ושיאריך בדל"ת, ויש לבעלי הקבלה סוד גדול וענין מוכרח ומוצרך הגיית אותיות של אחד במה שאנו חייבים שנחטוף את האל"ף ושלא לחטוף את החי"ת ושנאריך בדל"ת כי יש בכל אות ענין עיקרי ושרש עצום בעיקר היחוד:

ומה שתקנו רז"ל להוסיף ברוך שם בין שמע לואהבת מה שלא הזכיר משה בתורה כבר הזכירו בברכות ובפסחים (דף נו) פרק מקום שנהגו הוא שאמרו (בראשית מ"ט:א') ויקרא יעקב אל בניו בקש יעקב לגלות את הקץ נסתלקה ממנו שכינה אמר ח"ו שמא יש פסול במטתי כאברהם אבי שיצא ממנו ישמעאל וכיצחק אבי שיצא ממנו עשו אמרו לו שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד, באותה שעה פתח הזקן ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. אמרי רבנן היכי נעביד נימריה לא אמריה משה לא נימריה הא אמרו יעקב אבינו התקינו שיהו אומרים אותו בחשאי תנא דבי רבי אמי משל לבת מלך שהריחה ציקי קדרה תאמר יש לה גנאי לא תאמר יש לה צער מה עשו עבדיה הביאו לה בחשאי. ביאור זה כי יעקב אבינו הוצרך להאציל עליו רוה"ק שנסתלקה ממנו ולכן הזכיר ברוך שם כבוד מלכותו אבל משה רבינו היה מוכן לנבואה מלובש בגדי מלכות בכל עת ובכל שעה ולא היה צריך להזכירו, ואע"פ שלא הזכירו רמזו באות אחרון של פסוק ראשון וזה מבואר לכל משכיל:

שלש פרשיות הן שמע והיה אם שמוע הם כסדרן בתורה שהרי פרשת שמע בסדר ואתחנן והיה אם שמוע בסוף והיה עקב אבל פרשת ויאמר שהיא אחרונה היא הקודמת לכולם בתורה שהיא בסוף שלח לך. ומה שקדמה פרשת שמע לשאר פרשיות דרשו רז"ל כי היה זה מפני שני דברים, האחד מפני שיש בה קבלת עול מלכות שמים, והשנית מפני שיש בה ללמוד וללמד ולעשות. ללמוד הוא שכתוב ודברת בם ללמד הוא שכתוב ושננתם לבניך לעשות הוא שכתוב וקשרתם וכתבתם שהם מצות תפלין ומזוזה. והיה אם שמוע יש בה ללמד ולעשות ללמד ולמדתם אותם את בניכם ולעשות וקשרתם וכתבתם, ויאמר יש בה לעשות שנאמר ועשו להם ציצית, וזהו שאמרו בפרק היה קורא (ברכות דף יד ב) בדין הוא שתקדים שמע לוהיה אם שמוע והיה אם שמוע לויאמר שמע יש בה ללמוד וללמד ולעשות והיה אם שמוע יש בה ללמד ולעשות, ויאמר אין בה אלא לעשות. ובברכות סוף פרק מאימתי (ברכות דף יב ב) מפני מה קבעו פרשת ציצית בקריאת שמע מפני שיש בה חמשה דברים מצות ציצית יציאת מצרים ועול מצות והרהור עבירה והרהור ע"ז מנא לן דתניא אחרי לבבכם זו מינות וכן הוא אומר (תהילים י"ד:א') אמר נבל בלבו אין אלהים, ואחרי עיניכם זה הרהור עבירה וכן הוא אומר (שופטים יח) אותה קח לי כי היא ישרה בעיני, אשר אתם זונים אחריהם זו הרהור ע"ז וכן הוא אומר (שם ח) ויזנו אחרי הבעלים: שתי עתים יש לק"ש בבוקר כצאת השמש ובערב כצאת הכוכבים, וזה שקבעה תורה זמן ק"ש שהוא היחוד על פי המאורות יש בזה דרך חיים וכונה רצויה להורות כי יש על המאורות אדון שליט נצטוינו ליחדו בזמנים האלה המשתנים מלילה ליום ומיום ללילה כי הוא יתברך העליון היחיד שאינו משתנה כענין שכתוב (מלאכי ג':ו') אני ה' לא שניתי. ולכך היתה עונת ק"ש של שחרית בתחלת זריחת השמש, והוא זמן ותיקין שאמרו רבותינו (ברכות דף ט) ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה שנאמר (תהילים ע"ב:ה') ייראוך עם שמש, ועונת ק"ש של ערבית הוא צאת הכוכבים ואסמכתא לזה מן הכתוב (ישעיהו מ':כ"ו) שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה, ולכך נזכר בהם ביום ד' (בראשית א':י"ד) והיו לאותות ולמועדים כי המאורות אותות על ק"ש להודות בהם בשעת זריחתם ויציאתם לעולם למי שבראם וברא העולם בעשרה מאמרות והוציאנו ממצרים והשמיענו בסיני עשרת הדברות, ומתני זה נרמז חשבון עשרת הדברות בק"ש, אנכי ה' אלהיך שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, לא יהיה לך וסרתם ועבדתם אלהים אחרים, לא תשא ואהבת דכל מאן דרחים למלכא לא לישתבע בשמיה לשקרא. זכור את יום השבת למען תזכרו, רבי אומר זו מצות שבת ששקולה כנגד כל המצות שנאמר (נחמיה ט':י"ד) על הר סיני ירדת ונתת לעמך תורה ומצות ואת שבת קדשך הודעת להם אמר ר' אלעזר בר אבינא להודיעך שהיא שקולה כנגד כל המצות. כבד למען ירבו. לא תרצח ואבדתם מהרה מאן דקטיל מיקטל. לא תנאף לא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם. אמר רבי לוי ליבא ועינא תרי סירסורי דחטאה ניהנו. (משלי כ"ג:כ"ו) תנה בני לבך לי ועיניך דרכי תצורנה אמר הקב"ה אי יהבת לי ליבא ועינא ידע אנא דאת דילי. לא תגנוב ואספת דגנך ולא דגן חברך. לא תענה אני ה' אלהיכם וכתיב (ירמיהו י':י') וה' אלהים אמת הוא אלהים חיים מהו אמת שהוא אלהים חיים ומלך עולם, אמר רבי לוי אמר הקב"ה אם העדת על חברך עדות שקר מעלה אני עליך כאלו העדת עלי שלא בראתי שמים וארץ. לא תחמוד בית רעך וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך ולא בית חברך ע"כ בירושלמי:

ולענין הכונה בפרשת שמע היה רבי עקיבא סובר בגמרא שכל הפרשה צריכה כונה ממה שכתוב והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך וכונתו לומר כי והיו הדברים חוזר ליחוד השם יתברך ואהבתו שהזכיר כבר, וכשהוסיף ואמר אשר אנכי מצוך היום יש להבין מזה שצריך כונה עוד מכאן ואילך אתה למד על כל הפרשה כלה שצריכה כונה, אמנם העלו בגמרא שאין עיקר הכונה אלא בפסוק ראשון והוא שאמר שם בפרק היה קורא (ברכות דף יג ב) שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד עד כאן צריכה כונת הלב דברי ר' מאיר אמר רבא הלכה כרבי מאיר. הנה רבא פסק הלכה כרבי מאיר וק"ל כרבא דהוא בתראה, ועוד אמרו שם שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד זו היא ק"ש של ר' יהודה הנשיא, וביאור הענין שלא היה פוסק מתורתו לכל ק"ש אלא לפסוק ראשון בלבד שהוא עיקר היחוד ושם עיקר הכונה, ולפי שאמר כי שכר הקורא ק"ש בעונתה גדול מן הקורא בתורה היה לו לרבי יהודה הנשיא לפסוק אבל לא אמרו זה אלא בשביל תורה דיחיד אבל תורה דרבים שכרה גדול מק"ש בעונתה ותורתו של רבי יהודה הנשיא תורה של רבים היתה, או יש לומר כי כשאמרו גדול הקורא קריאת שמע בעונתה לא אמרו אלא בשביל פסוק זה בלבד אבל בשאר ק"ש הרי הוא קורא בתורה ואין צריך לבטל ולפסוק מתורתו אפילו יחיד שתורתו אומנתו לק"ש אלא לפסוק ראשון בלבד כל שכן גדול שבישראל כרבינו הקדוש שתורתו תורה של רבים:

ומשפט פרשיות של ק"ש צוו חכמים שיוציא אדם בפיו האותיות כהלכתן שנאמר ולמדתם שתהיה למידה תמה, כדי שיתן ריוח בין הדבקים, וכן יצטרך לדקדק בכל האותיות שבהן שהן רמ"ח אותיות כנגד רמ"ח איברים שבו, ודרשו ז"ל (ברכות פ"ב דף טו) כל הקורא ק"ש ודקדק באותיות מצנין לו גיהנם שנ' (תהילים ס"ח:ט"ו) בפרש שדי מלכים בה תשלג בצלמון אל תקרי בפרש אלא בפרש אל תקרי בצלמון אלא בצלמות, ופירש"י ז"ל כשתבדיל ותפריש אותיות ק"ש שהיא עול מלכות שדי ותפריש בין זו לזו התורה שכתוב בה (משלי ח':ט"ו) בי מלכים ימלוכו תצנן לך גיהנם זהו תשלג בצלמון, ודרשו רז"ל כי ענין ק"ש הוא כחותמו של מלך ומלך בשר ודם כששולח חותמו לעבדיו הכל עומדין על רגליהם כו' ולא פורעים את ראשיהם בשעה שקורים ק"ש אלא שיכונו את לבם וידקדקו באותיות ועם זה יוצאין ידי חובתן:

גדול שכר ק"ש שכן ארז"ל בברכות (דף טו ב) בסוף פרק היה קורא מאי דכתיב (תהילים ס"ג:ה') כן אברכך בחיי בשמך אשא כפי, כן אברכך בחיי זו קריאת שמע בשמך אשא כפי זו תפלה ואם עשה כן עליו הכתוב אומר (שם) כמו חלב ודשן תשבע נפשי, ולא עוד אלא שנוחל שני עולמות העולם הזה והעוה"ב שנא' (שם) ושפתי רננות יהלל פי, וביאור כן אברכך בחיי זו קריאת שמע על שם שאנו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, בשמך אשא כפי זו תפלה על שם ברכת כהנים וקובע בזה שכר שהוא נוחל שני עולמות העוה"ז בק"ש ועוה"ב בתפלה. וידוע כי עיקר היחוד לימות המשיח שהרי בזמן הגלות והשעבוד אין סימני היחוד ניכרין כי זה עובד לשמש וזה לירח וזה לכוכבים ומזלות וזה לאש וזה למים ותרבה הכפירה בעולם בהכחשת האמת ויתהפכו הדעות בהתהפך האמונות, אבל לימות המשיח יאבדו כמה מן המלכיות וישובו כל האמונות לאמונה אחת ויהיה העולם מתוקן במלכות שדי ויסכימו כולם לעבודת השם יתברך בלבד לקרא כלם בשם ה' ולעבדו שכם אחד ואז יתפרסם יחודו של אלהינו בפי כל האומות, והוא שהבטיח הנביא לעתיד ואמר (זכריה י"ד:ח'-ט') והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד: